

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-624-9-28>

IRIS MURDOCH'S NOVELS IN THE CONTEXT OF GENRE DYNAMICS AND TRANSLATIONAL INTERPRETATION

РОМАНИ АЙРІС МЕРДОК У КОНТЕКСТІ ЖАНРОВОЇ ДИНАМІКИ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Buhrii A. S.

*Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department
of Theory and Practice of Translation
from English,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Бугрій А. С.

*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри теорії і практики
перекладу з англійської мови ,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Chernihivska N. S.

*Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign
Languages Department,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Чернігівська Н. С.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Проблема жанрової класифікації художнього тексту залишається однією з найбільш дискусійних у сучасному літературознавстві. Термінологічна невизначеність у сфері генології поглиблюється явищем авторських жанрових дефініцій, коли письменники пропонують для своїх творів позначення, що виходять за межі усталених літературних типологій або функціонують як своєрідні «приватні назви». Особливо це стосується випадків, коли автори вказують на зв'язки своїх творів з іншими жанрами, родами літератури чи навіть видами мистецтва. Термінологічну плутанину у визначенні жанру посилює й проблема авторських означень, які виходять за межі традиційних літературних дефініцій і мають характер «приватної назви», особливо тих, що вказують на зв'язок з іншими жанрами, літературними родами або видами мистецтва. Нерідко обґрунтовані у передмовях, есеях, нотатках або ж безпосередньо в художньому тексті, такі авторські експерименти стають своєрідним запрошенням до співтворчості, спонукаючи до інтерпретаційного діалогу читачів, критиків і перекладачів. Відтак проблема жанру набуває особливого значення і в перекладо-

знавстві, адже, як зазначають І. Гарсія Іскьердо та В. Монтальт, «перекладач створює тексти, які повинні відповідати потребам і конвенціям конкретних жанрів у цільовій мові та культурі» [4, р. 80]. Кожна авторська дефініція ініціює певне жанрове очікування, що не завжди збігається з традиційними схемами літературної класифікації, виявляючи «неспіввідносну з усталеними дефініціями сучасної генології письменницьку позицію» [3, с. 170].

Конфігурація характерних жанрових ознак та елементів, які дозволяють читачеві розпізнати певний тип тексту, формує своєрідну жанрову домовленість, що діє у процесі читання. Усвідомлення жанрових конвенцій читачем сприяє інтерпретації тексту і визначає горизонти очікування, а для письменника слугує механізмом неявного діалогу з традицією. Автор може як дотримуватися усталених правил жанру, виявляючи повагу до попередників, так і прагнути вийти за окреслені межі. Саме ця гра з жанровими моделями забезпечує естетичну динаміку сучасного роману.

«Чистих», сублімованих жанрів у літературі вже фактично не існує, адже «сучасна теорія жанрів підриває цілісність і єдність того чи іншого жанру, одночасно його стверджуючи» [2, с. 66]. Генологічна думка дедалі більше наголошує на пластичності жанрових меж, перенесенні уваги з канонічних форм на міжжанрові й маргінальні утворення (О. Воррен), а також на неминучості жанрових змішувань (Ж. Дерріда), спричинених культурними та соціальними змінами (Ф. Джеймсон, М. Корті). У цьому сенсі жанр постає як історично зумовлений комплекс формальних і змістових ознак, що постійно трансформується, засвоює нові елементи, актуалізує попередній досвід, формуючи своєрідний жанровий генотип. Така відкрита, еволюційна природа жанру стає особливо помітною у творчості Айріс Мердок, де філософський і психологічний дискурси взаємодіють у межах інтелектуального роману, створюючи складну жанрову структуру, відтворення якої у перекладі вимагає високого рівня інтерпретаційної точності.

Романи А. Мердок становлять оригінальний сплав нетрадиційної форми та оновленого змісту, поєднуючи елементи поетики «хімерного» й «готичного» письма з глибокою філософсько-екзистенційною проблематикою. У художній системі письменниці переплітаються риси класичного англійського інтелектуального роману з модерністськими й постмодерністськими експериментами, що засвідчує трансформацію жанрового генотипу традиції. Поетика авторки вирізняється витонченим психологізмом, зосередженістю на внутрішніх мотивах і суперечностях персонажів, поєднанням сатиричної іронії з морально-філософським аналізом людської природи. Саме взаємодія інтелекту-

ального, етичного та емоційного вимірів формує смислове ядро її романів, у яких мотиви морального вибору, духовного пошуку й метафізичного сумніву стають визначальними компонентами жанрової структури.

У жанровому вимірі проза А. Мердок тяжіє до синтезу філософської притчі, психологічного роману та інтелектуального діалогу. Домінантою її художнього світу є універсальна діалогічність, що виходить за межі тексту, перетворюючись на метакомунікацію з читачем, який залучається до співучасті в інтелектуальному пошуку. Завдяки цій поліфонічній організації художній простір її романів набуває жанрової гнучкості, а взаємодія філософського, психологічного та етичного дискурсів утворює цілісну систему, де кожен елемент підпорядкований розкриттю морально-філософської проблематики.

З огляду на складну багаторівневу жанрову організацію романів А. Мердок, доцільно звернутися до теоретичних засад сучасної генології. Концепція Н. Копистянської допомагає пояснити природу жанрової динаміки та подолати неузгодженість наукових дефініцій щодо жанру роману [1, с. 11–78]. Дослідниця пропонує розглядати сталість і мінливість не як суперечливі, а як взаємодоповнювальні чинники, що визначають еволюцію жанрових форм. На її думку, у структурі жанру можна виокремити чотири взаємопов'язані сфери спіралі, які відображають різні рівні його абстрактності та конкретизації.

Аналіз романістики А. Мердок крізь призму сферальної концепції Н. Копистянської дозволяє простежити поступовий перехід жанру від універсального типу до індивідуально-авторського втілення. У першій сфері жанр постає як теоретична абстракція – сукупність визначальних ознак, що дозволяє об'єднувати твори різних епох і культур під спільним поняттям роману. У цьому контексті романи Мердок належать до широкого жанрового поля роману як універсальної форми художнього мислення. Друга сфера звужує поняття, розглядаючи жанр як історико-часове явище, що формується у конкретному соціокультурному середовищі; отже, її твори можна визначити як філософсько-психологічні романи другої половини XX століття. Третя сфера конкретизує жанр у межах національної традиції – англійського інтелектуального роману, що поєднує морально-філософську проблематику з характерним для британської прози психологізмом та іронією. Четверта сфера – рівень індивідуальної творчої реалізації – дозволяє говорити про «мердоківський роман» як унікальний жанровий різновид, у якому філософська ідея набуває естетичної форми через поєднання раціонального аналізу, морального конфлікту та художньої символіки.

Такий підхід пояснює розбіжності у класифікації романів А. Мердок і засвідчує, що їхня жанрова природа не зводиться до готичного, детективного чи пригодницького типів. Її твори лише проєктуються на відповідні сюжетні моделі, стилізуючи їхні мотиви й водночас вступаючи в приховану полеміку з естетичними системами сучасності. Ця особливість корелює з концепцією «жанрового метаморфізму» (О. Червінська), згідно з якою творчий процес є результатом постійного діалогу автора з попередніми текстами, у ході якого відбувається переосмислення традиційних форм і вироблення нової жанрової якості. Таким чином, романи Мердок постають як простір жанрових метаморфоз, у якому взаємодіють традиція й інновація, філософія й художність. Для перекладача це означає необхідність не лише відтворення мовно-стилістичної своєрідності, а й реконструкції цієї внутрішньої динаміки жанру як складної системи смислових, культурних і філософських кореляцій.

Література:

1. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
2. Перкінс Д. Чи можлива історія літератури? / пер. з англ. А. Іщенко. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 152 с.
3. Тихолоз Н. Жанр та жанрова модифікація в лабіринті гносеологічних парадоксів. *Українське літературознавство* : зб. наук. пр. Вип. 67. Львів : Вид. дім Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2006. С. 169–184.
4. García Izquierdo I., Montalt i Resurrecció V. Translating into Textual Genres. *Linguística Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*. 2002. Vol. 1. P. 79–98.